

ალექსანდრე ჭეიშვილი ემიგრაციაში

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, ქართული ლიტერატურის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი.

რეზიუმე: საქართველოში ცხოვრებისა და მოღვაწეობის პერიოდში ალექსანდრე ჭეიშვილის (1903-1962 წწ.) ლიტერატურული მემკვიდრეობის ყველაზე მნიშვნელოვან ნიმუშად რომანი „ლელო“ (1938 წ.) იქცა, რომელშიც საბჭოთა პერიოდის ჩვენი ლიტერატურისათვის ფართოდ დამახასიათებელი ტენდენციურობით იყო წარმოსახული სოფლად კოლექტიური მეურნეობის დამკვიდრების პროცესი. თუმცა „ლელო“ გამონაკლისი არ ყოფილა და მწერლის მხატვრული ნაწარმოებების უმეტესობის უმთავრეს მიზანსაც, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ეპოქალური სინამდვილის განდიდება წარმოადგენდა.

იმდროინდელი ხელისუფლება ალ. ჭეიშვილს მის სამსახურში ამგვარი ერთგულებით დგომის გამო სათანადო პატივს მიაგებდა. ზემოთქმული გარემოების გათვალისწინებით, მით უფრო ძნელი ასახსნელია, რამ აიძულა ის, ოჯახი დაეტოვებინა და ემიგრანტი გამხდარიყო. როგორც ცნობილია, 1958 წელს მწერალი დასავლეთ გერმანიაში გადავიდა და იქაურ ხელისუფლებას პოლიტიკური თავშესაფარი თხოვა. ჩვენი საზოგადოების დიდი ნაწილის აზრით, გერმანიაში ალ. ჭეიშვილი საბჭოთა სპეცსამსახურების მიერ იყო შეზავნილი. ამ მოსაზრების სიმართლეს ნათლად ადასტურებს თბილისში, გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში, დაცული ის წერილები, რომელთაც ემიგრაციაში მყოფი მწერალი უზავნიდა თავისი ოჯახის წევრებსა და სხვადასხვა ოფიციალურ პირებს ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე.

გარდა ხსენებული მასალებისა, ალ. ჭეიშვილის ემიგრანტული ცხოვრების საფუძვლიანად შესასწავლად უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ექნება გერმანიაში არსებული მისი ხელნაწერების მოძიებასა და საქართველოში ჩამოტანას. მათი მეშვეობით უფრო

ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნება სამშობლოდან მწერლის გადახვეწის განმაპირობებელ რეალურ გარემოებებსა და მისი ცხოვრების გერმანულ პერიოდზე.

საკვანძო სიტყვები: *ალექსანდრე ჭეიშვილი, ემიგრაცია, სპეცსამსახურები, გერმანია, ციტერმანი.*

საქართველოში ცხოვრებისა და მოღვაწეობის პერიოდში ალექსანდრე ჭეიშვილის (1903-1962 წწ.) ლიტერატურული მემკვიდრეობის ყველაზე მნიშვნელოვან ნიმუშად გასული საუკუნის 40-50-იანი წლების ჩვენს მწერლობაში საკმაოდ გახმაურებული რომანი „ლელო“ (1938 წ.) იქცა. ე. წ. სოციალისტური რეალიზმის იდეოლოგიური პრინციპებისადმი ერთგულებით დაწერილმა ამ ნაწარმოებმა, რომელშიც საბჭოთა პერიოდის ჩვენი ლიტერატურისათვის ფართოდ დამახასიათებელი ტენდენციურობით იყო წარმოსახული სოფლად კოლექტიური მეურნეობის დამკვიდრების პროცესი, მწერალს არა მარტო საქართველოში მოუტანა დიდი შემოქმედებითი წარმატება, არამედ მთელ საბჭოთა კავშირშიც.

კერძოდ, ალ. ჭეიშვილის რომანის გადამუშავებული ვარიანტები რამდენჯერმე გამოიცა საქართველოში, ნაწარმოები დაიბეჭდა რუსულ ენაზეც, 1950 წელს კი ხსენებული რომანის დაწერისათვის მწერალს სტალინური პრემია მიენიჭა. იმდროინდელ კრიტიკოსთა აზრით, ალ. ჭეიშვილის „ლელო“ მხოლოდ „ქართული პროზის თვალსაჩინო გამარჯვებას“ (ს. ჭილაია) კი არ წარმოადგენდა, არამედ მთელი საბჭოთა მწერლობის შენამენიც იყო.

ალ. ჭეიშვილის რომანის ამგვარი შეფასება დღესდღეობით არა მარტო მასში აღწერილ ეპოქალურ მოვლენათა ყავლგასულობისა და სიყალბის გამოა მიუღებელი, არამედ მხატვრული ოსტატობის მხრივაც. კერძოდ, თავისი ლიტერატურული ღირსებებითა და სიტყვიერი ხელოვნებით „ლელო“ აშკარად ჩამოუვარდება იმავე თემაზე დაწერილ ისეთ ნაწარმოებებს, როგორებიცაა: კ. გამსახურდიას „მთავრის

მოტაცება”, ლ. ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“ და კ. ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“.

ამას უნდა დაემატოთ ისიც, რომ ალ. ჭეიშვილის ნაწარმოებში თუნდაც შენიღბული ფორმითაც კი არ ვლინდება ეპოქალური სინამდვილის ანტიუტოპიური წარმოსახვის ის ტენდენცია, რითაც ხსენებული რომანები (განსაკუთრებით კი „მთვარის მოტაცება“) ხასიათდებიან მეტ-ნაკლებად.

მწერლის შემოქმედებაში „ლელო“ ზემოთქმული თვალსაზრისით გამონაკლის შემთხვევას არ წარმოადგენს და მისი ნაწერების უმეტესობის უმთავრესი მიზანი უპირველეს ყოვლისა სწორედ ეპოქალური სინამდვილის იდეოლოგიური ტენდენციურობით განდიდება იყო, რის გამოც იმდროინდელი ხელისუფლება გულუხვად მიაგებდა სათანადო პატივს. ამას თუნდაც ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ მწერალი უცხოეთშიც ხშირად იყო ხოლმე მივლინებული, რაც იმ დროისათვის საკმაოდ იშვიათ მოვლენას წარმოადგენდა.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, თითქოსდა ძნელი ასახსნელიცაა და ერთი შეხედვით გაუგებარიც, რამ აიძულა იგი, ოჯახი დაეტოვებინა და ემიგრანტი გამხდარიყო. ამით იგი ხომ არა მარტო სამშობლოსთან წყვეტდა კავშირს, არამედ ფაქტობრივად მთელ თავის მანამდელ შემოქმედებასაც უკარგავდა ფასს - საბჭოთა კავშირში დაწერილი მისი ის ნაწარმოებები, რომელთა შექმნის უმთავრეს მიზანს სოციალისტური ეპოქის განდიდება წარმოადგენდა, დასაველეთ ევროპაში გადასახლებულს ხომ ნაკლებად გამოადგებოდა.

თავად მწერლის ხაზგასმით, მის მიერ გადადგმული ეს ნაბიჯი არამც და არამც არ უნდა შეფასებულიყო სამშობლოს ღალატად. ნათქვამის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ ფრაგმენტს ცოლ-შვილისადმი გერმანიიდან გამოგზავნილი მისი ერთ-ერთი წერილიდან: „ყველაზე მეტად ამ პირველი კითხვის დასმა მიმძიმს: „როგორა ხართ?“ მეფიქრება, რომ თქვენც და ჩვენებიც მაქედან მომდურავად შემომხედავთ და საყვედურით მომიგებთ, აბა, როგორ უნდა ვიყოთ, შენ თვითონ რას ფიქრობო. მართლაც ძნელი გამოცდის წინაშე დაგაყენეთ.

მაგრამ ღმერთმა იცის, ცუდის გულით და ცუდის ზრახვებით არაფერი გამიკეთებია. ყველაფერი ეს იმის გაგრძელებაა, რასაც მე მთელი ჩემი შეგნებული ცხოვრების მანძილზე თავსა და ხშირად თქვენს ინტერესებსაც ვწირავდი.”

როგორც ცნობილია, 1958 წლის შემოდგომაზე ალ. ჭეიშვილი შემოქმედებითი მივლინებით იმყოფებოდა გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის დედაქალაქ ბერლინში, საიდანაც დასავლეთ გერმანიაში გადავიდა და იქაურ ხელისუფლებას პოლიტიკური თავშესაფარი თხოვა.

მწერლის გერმანელი მეგობრის - ევგენია ციტერმანის აზრით, ამ ნაბიჯის გადადგმის დროს მწერალი უპირველეს ყოვლისა „საუკეთესო განზრახვითა და კეთილი სურვილით მოქმედებდა და სურდა, აღმოსავლეთის ადამიანი გაეცნო დასავლეთისთვის, გამოეძებნა საერთო ენა, რომელიც სულ უფრო და უფრო დგებოდა გაქრობის საფრთხის წინაშე. დიახ, მან ეს ნაბიჯი გადადგა ყველა ადამიანის თანადგომისა და დახმარების მიზნით, ინტელიგენციის ყველა წარმომადგენლის სასიკეთოდ, საბჭოთა აპარატის ტირანიისა და დიქტატურის, მისი არაგონივრული მთავრობის გვერდის ავლით.” ამ ნაბიჯის გადადგმით მან „არა თუ მიატოვა თავისი ოჯახი, არამედ მთლიანადაც მოიკვეთა იგი. ასევე უარი თქვა მან უნივერსიტეტის ლექტორის გვარიან შემოსავალზე, მატერიალურად უზრუნველყოფილ ცხოვრებაზე და გაწყვიტა ის „ოქროსფერი აბლაბუდა“, რომელშიც სულ უფრო და უფრო ეხვეოდა საბჭოთა ქვეყანაში მცხოვრები ინტელიგენციის ფენა. ახლა იგი საკუთარ აზრებს უკვე შეუზღუდველად გაანდობდა დასავლეთს.”

ე. ციტერმანისაგან განსხვავებით, ჩვენი საზოგადოების არც თუ მცირე ნაწილმა გერმანიაში ალ. ჭეიშვილის დარჩენის ფაქტი მწერალზე საბჭოთა კავშირის სპეცსამსახურების ზეწოლით მიღებულ გადაწყვეტილებად მიიჩნია. მის მიერ ამ გადაწყვეტილების მიღების განმაპირობებელ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად ისიც უსათუოდ იქნებოდა ქცეული, რომ ალ. ჭეიშვილი შესანიშნავად ფლობდა ევროპულ, განსაკუთრებით კი გერმანულ, ენებს.

როგორც ალ. ჭეიშვილის ემიგრანტობის დროინდელი წერილებიდან თვალნათლივ ჩანს (ალ. ჭეიშვილის პირადი წერილები იხ: გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმი, ალ. ჭეიშვილის პირადი ფონდი, #27102), მწერალი მის მიერ გადადგმულ ნაბიჯს სამშობლოსა და მახლობელ ადამიანთა ღალატად კი არ მიიჩნევდა, არამედ, პირიქით, ქვეყნის სასიკეთოდ გამიზნულ საქმედ. იგი მეუღლესა და შვილებს დაბეჯითებით არწმუნებდა იმაში, რომ ეს გადაწყვეტილება, რის შედეგადაც იგი მხოლოდ გარკვეული დროის განმალბობაში შორდებოდა მშობელ ქვეყანას, მან უპირველეს ყოვლისა საქვეყნო ინტერესების გათვალისწინებით მიიღო და არა პიროვნული კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად.

თუ მწერალი გერმანიიდან გამოგზავნილ თავის წერილებში ამ და მსგავს საკითხებზე მსჯელობის დროს გულწრფელი იყო და ასეთ რამეებს მისი ოჯახის აქაური „მწყემსებისათვის“ თვალის ასახვევად არ წერდა, მაშინ ეს წერილები კიდევ უფრო განგვიმტკიცებენ ეჭვს იმასთან დაკავშირებით, რომ ემიგრაციაში იგი მართლაც ხელისუფლების სათანადო ორგანოების მიერ იყო გაგზავნილი გარკვეული დავალების შესასრულებლად.

ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ფრაგმენტს შვილებისადმი 1959 წლის 11 მარტს გამოგზავნილი წერილიდან: „ამ წერილს გწერთ როგორც დინჯ, ჭკუადამჯდარ, ცხოვრებისათვის მომზადებულ ახალგაზრდებს. გახსოვთ, უნივერსიტეტში შესასვლელად რომ ემზადებოდით, რამდენჯერ დაწერეთ თემა: „პატრიოტული მოტივები ილიას, აკაკის თუ ვაჟას შემოქმედებაში.“ ჩვენი მწერლები მუდამ სამშობლოსათვის იღწვოდნენ, ერისა და ხალხის ინტერესებს ხშირად თავის პირად კეთილდღეობას ანაცვალდებდნენ. ასე იყო წარსულში და ასე არის და უნდა იყოს დღესაც. ყოველ შემთხვევაში მე ეს ჩემ სამღვთო მოვალეობად მიმაჩნდა მუდამ და მიმაჩნია დღესაც.

ასეთ ტონში იმიტომ ვიწყებ, რომ გული მატკინა რეზოს სიტყვებმა: „მამი, ამდენ ხანს ასე კარგად გვივლიდი და ახლა რა

მოგივიდაო?" ჩემი სიყვარული, ფიქრი და ზრუნვა თქვენს მიმართ ოდნავაც არ შენელებულა. დღეს ამას უფრო მძაფრად განვიცდი, ვიდრე ოდესმე. მაგრამ ამავე დროს ჩვენს ხალხზე და განსაკუთრებით ჩვენს ახალგაზრდობაზე ვფიქრობ. როცა რაიმეს ვწერდი, მუდამ ჩვენი ახალგაზრდობა მედგა თვალწინ, მეწადა, როგორც მწერალს, ჩემი პატარა წვლილი მეც შემეტანა ჩვენი ახალგაზრდობის ცნობიერების, ფიქრების და გრძნობების ყალიბობაში.

მაგრამ ბუნებრივია, იკითხავთ, თუ რა კავშირი აქვს ამას ჩემს აქეთ წამოსვლასთან. საქმე იმაშია, რომ მე მუდამ მწვავედ განვიცდიდი იმ ამბავს, რომ ზოგიერთ ჩვენ ახალგაზრდას სწორი და ნათელი წარმოდგენა არა აქვს აქაურ სინამდვილეზე და მისი ცნობიერების ყალიბობაზე ერთგვარ შემაფერხებელ გავლენას ახდენს. და თუ მე ამ მხრივ რაიმე სარგებლობის მოტანა შემემლო, თავი არ უნდა დამეზოგა." ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ცოლ-შვილისათვის გამოგზავნილ წერილებში ალ. ჭეიშვილი დროდადრო იმასაც ცდილობდა, საბჭოთა ადამიანების არც თუ მცირე ნაწილის მიერ გაიდევალებული დასავლური სამყარო სოციალისტური იდეოლოგიისათვის დამახასიათებელი ტენდენციურობით წარმოეჩინა და კონტრასტული ფერებით დაეხატა მისთვის ნიშანდობრივი მანკიერებანი.

მაგალითად: „აქ ერთი ადამიანი მეორეზე არ ფიქრობს. გამდიდრების, ფულის მოხვეჭის დაუცხრომელი წყურვილი განსაზღვრავს აქ ადამიანთა ურთიერთობას, ზნეობას, გემოვნებას. უკვე გწერდით იმაზე, თუ რა საშინლად გათიშული არიან ადამიანები ერთმანეთისაგან. ერთ სახლში მცხოვრები, ერთ დაწესებულებაში მომუშავე ადამიანები აქ უფრო დაშორებული არიან ერთმანეთისაგან, ვიდრე ჩვენში შემთხვევით გაცნობილები. გარეგნული თავაზიანობა, რასაკვირველია, არ აკლიათ, მაგრამ ერთმანეთისათვის სავსებით არ შესტკივთ გული... ამჯერად განსაკუთრებით მწვავედ ვიგრძენი, თუ რა გულმკვდარი, უსულგულოა ეს საზოგადოება... ნამდვილი თვისობა, ამხანაგობა, ერთმანეთისთვის ჭირისა და ლხინის გაზიარება აქაური

ადამიანებისთვის უცხოა... ასეა გერმანიაში და ყველა ამბობს, რომ ეს ადამიანებისაგან ერთმანეთისაგან განთიშულობა ინგლისში თუ ამერიკაში უფრო მწვავედ იგრძნობა. საფრანგეთიც კი არ წარმოადგენს ამ მხრივ გამოწვევას. ამ კუთხით და ამ თვალსაზრისით მე დასავლეთის ცხოვრება აქამდე არ დამინახავს. ფსიქოლოგიური, სულიერი ცხოვრების თვალსაზრისით ეს ჩემთვის ნამდვილი აღმოჩენა იყო და მე იმედი მაქვს, რომ ამ მგზავრობის შედეგებს კარგად გამოვიყენებ განსაკუთრებით ჩვენი ახალგაზრდობისათვის. მე მგონია, რომ ეს ძალიან, ძალიან სასარგებლო იქნება.”

როგორც ალ. ჭეიშვილის მიერ გერმანიიდან ცოლ-შვილისათვის გამოგზავნილი წერილებიდან თვალნათლივ ჩანს, იგი ოჯახზე იმდენად იყო შეყვარებული, რომ ცოლ-შვილთან ფიზიკური განშორება მას უდიდეს სულიერ ტკივილს აყენებდა. ამ ტკივილს კიდევ უფრო უმძაფრებდა ის ფაქტი, რომ მისი უფროსი შვილი - გია დაბადებიდანვე მძიმედ ტრამვირებული ავადმყოფი იყო. მწერალს იგი არა მარტო საქართველოში ყოფნის პერიოდში დაჰყავდა სამკურნალოდ საბჭოთა კავშირის სახელგანთქმულ კლინიკებში, არამედ გერმანიიდანაც გამუდმებით უგზავნიდა მას წამლებსა და იქაური ექიმებისაგან მიღებულ რჩევა-დარიგებებს.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, საბოლოოდ კიდევ ერთხელ გავუსვამ ხაზს იმ გარემოებას, რომ ალ. ჭეიშვილის გაემიგრანტება საკუთარი ნება-სურვილით გადადგმული ნაბიჯი კი არ იყო, არამედ საბჭოთა სპეცსამსახურებისგან მიღებული დავალება.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, აღნიშნული თვალსაზრისის დასტურად აქ პირველ ყოვლისა ის სისტემატური და შეუზღუდველი მიმოწერა მინდა გავიხსენო, რომელიც ემიგრაციაში გახიზნულ მწერალს ჰქონდა გამართული საქართველოში ცოლ-შვილთანაც და აქაურ ოფიციალურ პირებთანაც. უფრო მეტიც, ამ ადამიანებთან მწერალს ემიგრაციაში დარჩენის პირველივე დღეებიდან მოყოლებული გარდაცვალებამდე არა მარტო წერილობითი კავშირი არ გაუწყვეტია, არამედ სატელეფონოც. ოჯახის

წევრებს კი სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო ნივთებსაც და წამლებსაც ხშირად უგზავნიდა ხოლმე, რაც, ცხადია, ხელისუფლების სათანადო ორგანოების ნებართვის გარეშე ვერ მოხდებოდა. ამ შემთხვევაში მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის ფაქტი, რომ ეს ყველაფერი საბჭოთა დიქტატურის ზეობის პერიოდში ხდებოდა, იმ დროს, როცა ალ. ჭეიშვილი უკვე იყო გამოცხადებული საკუთარი ქვეყნის მტრად და სამშობლოს მოღალატედ.

ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ორიოდ ფრაგმენტს ალ. ჭეიშვილის ემიგრანტული პერიოდის წერილებიდან: 1. „გიას (შვილს - ა. ნ.) წამლები გადმოვუგზავნე. რეზოს (შვილის - ა. ნ.) ამხანაგის წამლებსაც ვეძებ“ (ფრაგმენტი 1959 წლის 18 იანვარს მეუღლისათვის მოწერილი ბარათიდან). 2. „ცოტა რამეებს გიგზავნი და კიდევ გამოვგზავნი (კავბოიკები, მითხრეს - არ გამოხარშოთ, თორემ რეზინა გაუფუჭდებაო)“ (1959 წლის 11 მარტს ცოლ-შვილისადმი გამოგზავნილი წერილიდან).

მწერალი მეუღლეს იმაშიც არწმუნებდა დაბეჯითებით, რომ თუ მათ ოჯახს რაიმე პრობლემა შეექმნებოდა, დახმარებისათვის უსათუოდ მიემართა ირაკლისათვის, ისიდორესა და თვით ვასილ პავლოვიჩისთვისაც კი.

მაგალითად: 1. „ლელოს“ გამოცემები მჭირდება ქართული და რუსული... იქნებ *ირაკლის გადასცე და გამომიგზავნის*“ (ფრაგმენტი 1958 წლის 31 დეკემბერს მეუღლისადმი გამოგზავნილი წერილიდან, აქაც და ქვემოთაც ხაზგასმა ჩემია - ა. ნ.). 2. „*ირაკლის მოვწერე, რომ წიგნების ჰონორარი მოგცენ. ვთხოვე, რომ აკადემიიდან არ გამანთავისუფლონ. ირაკლის უთხარი და წერილის გამოგზავნაზე დაგებმარება*. იმედი მაქვს, რომ ჩემს ჩამოსვლამდე ყველა დაგებმარება“ (ნაწყვეტი 1959 წლის 18 იანვარს გამოგზავნილი წერილიდან). 3. „*გაზეთის ამონაჭერები გამოვუგზავნე ირაკლის, ისიდორესა და ვასილ პავლოვიჩსაც*“ (ფრაგმენტი ერთ-ერთი დაუთარილებელი წერილიდან). 4. „*გამომცემლობის და აკადემიის ამბები რად არ მომწერეთ. ამის შესახებ ისიდორეს და ირაკლის ვწერდი. გამაგებინეთ, რომ*

საქმის კურსში ვიყო და აქედანვე ზომები მივიღო, სანამ ჩამოვიდოდე” (1959 წლის 26 მარტი). 5. „წიგნები, წიგნები გამომიგზავნე ირაკლის საშუალებით.” 3. „წიგნებზე, წიგნებზე გთხოვდი ყოველ წერილში. უკანასკნელად ირაკლისაც მივწერე ამის შესახებ და ვასილ პავლოვიჩსაც” (1959 წლის 24 მაისი). 6. „ისევ მიმართე ამ საკითხზე (იგულისხმება დახმარება მწერლისათვის საკუთარი ნაწარმოებების გაგზავნაში - ა. ნ.) ირაკლისაც, ისიდორესაც და თუ საჭირო დარჩეს ვასილ პავლოვიჩსაც” (1959 წლის 24 მაისი). 7. „უთხარი ირაკლის, ისიდორეს და ვასილ პავლოვიჩსაც, რომ ეს აუცილებელია ჩემი ჩქარა დაბრუნებისათვის” (1959 წლის 24 მაისი). 8. ეტყობა, სამშობლოში დატოვებული ოჯახისათვის ემიგრაციაში წამოსვლამდე შესაბამისი ორგანოებისაგან დაპირებული ფინანსური დახმარების შეფერხებით შემფოთებული კი ცოლ-შვილს წერდა: „დღეს რამდენიმე წერილს ვგზავნი თბილისში და მოსკოვში... თქვენ არაფერს მატყობინებთ. მართლა ასე გადაგიწურეს სულ წყალი, თუ საიდანმე რამეს ღებულობთ? მე მაქაურ ხელმძღვანელებს ვწერ ამის შესახებ” (1959 წლის 15 მაისი).

ვფიქრობ, ალ. ჭეიშვილის წერილებში სახელებით მოხსენიებულ პიროვნებათა ვინაობის დადგენა სულაც არ წარმოადგენს ძნელ საქმეს. კერძოდ, საეჭვო არ არის ის ფაქტი, რომ ირაკლი ირაკლი აბაშიძეა, საქართველოს მწერალთა კავშირის მაშინდელი პირველი მდივანი; ისიდორე - საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ისიდორე დოლიძე, რომელიც მწერლის ნათესავიც ყოფილა; ვასილ პავლოვიჩი კი ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ვასილ მკავანაძეა.

ალ. ჭეიშვილი არა მარტო მეუღლეს აფრთხილებდა, ყოველგვარი თავშეკავების გარეშე ეთხოვა ამ ადამიანებისათვის დახმარება მათი ოჯახური პრობლემების მოსაგვარებლად და მისი ნაწარმოებების გამოსაქვეყნებლად, არამედ თავადაც ხშირად ეხმიანებოდა ხოლმე ზემოთ ხსენებულ პიროვნებებს ანალოგიური შინაარსის წერილებით.

იმის დასტურად, ემიგრაციაში დარჩენასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილება ალ. ჭეიშვილმა ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების დავალებით რომ მიიღო, ზემოთ უკვე ციტირებულ ფრაგმენტებთან ერთად, მის მიერ მეუღლისთვის გერმანიიდან გამოგზავნილი წერილებიდან ამ ნაწყვეტებსაც დავიმოწმებ:

1. „ჩემი აქ ყოფნა და ამდენხანს დარჩენა ოფიციალურად გაფორმდება მოსკოვში საგარეო საქმეთა სამინისტროში. ეს ცოტაოდენ დროს მოითხოვს და როგორმე გულდინჯად და დამშვიდებით შეხვდით ამ ამბავს“ (1959 წლის 26 მარტი). 2. „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!“ ჩემი მდგომარეობა, იმ ბუზის მდგომარეობას ჰგავს, თავლიან ლამბაქზე ფეხს რომ დადგამს და დაეჩეხება, წვალებით ამოაძრობს ამ ფეხს და ახლა მეორე ეჩეხება.“ 3. „თუ აქ დავყოფნდი და ამდენხანს ვერ წამოვსულვარ, ეს იმიტომ, რომ სხვანაირად გაკეთება არ შემეძლო. მთელი ჩემი ბიოგრაფია, ჩემი წინასწარი მომზადება, მთელი ჩემი ბუნების და ხასიათის მიმართულება აუცილებელს ხდიდა ჩემს ამ მიმართულებით მუშაობას. ამის გულისათვის ბევრი რამ, ჩემთვის პირადად საამო და სასარგებლო, დამშვიდებული და დალაგებული მუშაობის პირობები, ხელიდან გაეშვი და თქვენც ბევრი ტკივილი მოგაყენეთ. მაგრამ ეს მოხდა ჩემს უნებურად... შენც უნდა იგრძნო ჩემი მდგომარეობა. ტკივილი და სიმძიმე იმეც ბევრი მაქვს.“

იმის გათვალისწინებით, რომ ემიგრაციაში დარჩენილი მწერლის მიერ საქართველოში გამოგზავნილ წერილებს მათ ადრესატებზე ადრე აქ შესაბამისი ორგანოების თანამშრომლები წაიკითხავდნენ, თავის ნამდვილ გულისთქმას იგი, ბუნებრივია, ბოლომდე გულწრფელად ვერ გამოხატავდა და უცხოეთში თუნდაც საგანგებო დავალებით გადახვეწის მიუხედავად, სამშობლოში მძევლად დატოვებულ ცოლ-შვილზე გამუდმებული ფიქრი და დარდი აიძულებდა, მახლობელი ადამიანებისთვის გამოგზავნილ წერილებში ნათქვამი ყოველი სიტყვა განსაკუთრებული სიფრთხილით შეერჩია.

ემიგრაციაში მყოფი მწერლის ცხოვრებასთან დაკავშირებულ კითხვებზე სწორი და სათანადოდ არგუმენტირებული პასუხის გასაცემად განსაკუთრებით საინტერესოა 1958 წლის 31 დეკემბერს მეუღლისათვის (მწერალი მას ყოველთვის კუტკას მეტსახელით მოიხსენიებს ხოლმე) გამოგზავნილი ქვემოთ დამოწმებული წერილი: „კუტკა, ოქრო, საყვარელო!

შენი წერილი მივიღე და ბევრი ცრემლი დავღვარე... თქვენზე ძვირფასი მე ვინა მყავს ამ ქვეყანაზე. *მე ისეთს რას გავაკეთებ, რომ შენ, გიაკოს და რეზოს* (მწერლის შვილები არიან - ა. ნ.), *ჩვენს ნათესაებს და მოკეთებებს, ჩვენს მიწა-წყალს, ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს მეგობრებს და ამხანაგებს დამაშოროს, ის ნამუშევარი და პაწია ღვაწლი, რაც მე ჩვენი ბალხისთვის გამიწევია, წაშალოს და გააქარწყლოს.* რამდენი სიხარული განგვიცდია ერთად, რამდენი წელი ერთად გვიწევია ცხოვრების უღელი. გული იმან მატკინა და თვალები ცრემლით დამილტო, რომ შენ ერთის წუთით თუნდ ერთის წამით გულში გაივლე, რომ მე შეიძლება თქვენ მიგატოვოთ, ან ისეთი რამ ჩავიდინო, რამაც შეიძლება თქვენგან მომწყვიტოს. *ყველაფერი, რაც გავაკეთე, კარგი საქმისთვის გავაკეთე და დარწმუნებული იყავი, ცუდად არ დამთავრდება. შიში ნურაფრის გექნება. აქაც ჩვენი კულტურისათვის ვიღწვი და ჩვენს ოჯახურ ცხოვრებაში არაფერი შეიცვლება. არც აკადემიიდან გამათავისუფლებენ (მე ეს მჯერა) და არც ჩემი წიგნების გამოცემას შეწყვეტენ და თქვენც კარგად და ჯანმრთელად გიხილავთ. გიას წამალი გამოვუგზავნე – კარგა ბლომად და კიდევ გამოვგზავნი. სხვა რამეებსაც გამოვგზავნი.* წერილი რომ მოიწერო, ნომრები და შენი სურვილები ჩაურთე...

„ლულოს“ გამოცემები მჭირდება ქართული და რუსული... იქნებ *ირაკლის გადასცე და გამომიგზავნის*” (ქლმ, ალ. ჭეიშვილის პირადი ფონდი, საქმე №27102).

მიუხედავად იმისა, რომ ემიგრაციაში წასვლიდან სულ მალე ალ. ჭეიშვილი საკუთარი სამშობლოს მოღალატედ გამოაცხადეს და მწერალთა კავშირიდან გარიცხეს, გერმანიიდან გამოგზავნილ წერილებში იგი ამის შესახებ არა

თუ არაფერს ამბობდა, არამედ, პირიქით, მეუღლესაც და სათანადო უწყებათა ხელმძღვანელებსაც დაბეჯითებით თხოვდა, აქტიურად ეზრუნათ მისი ნაწარმოებების გამოქვეყნებასა და მისთვის შესაბამისი ჰონორარის მიცემაზე. მაგალითად: „რჩეულის მეორე ტომი გამოვიდა თუ არა? „ზარია ვოსტოკამ“ თუ გამოუშვა ჩემი წიგნები. „მნათობი“ თუ განაგრძობს „ოქროსფერი აბლაბუდის“ (მწერლის ნაწარმოების სახელწოდებაა - ა. ნ.) ბეჭდვას“ (მეუღლისათვის 1959 წლის 26 მარტს გამოგზავნილი წერილიდან).

პირველი და ყველაზე დიდი სათხოვარი, რომელსაც ალ. ჭეიშვილი გერმანიიდან გამოგზავნილ თითქმის ყველა წერილში იმეორებდა ხაზგასმით და დაბეჯითებით, მისთვის საბჭოთა კავშირში გამოცემული მისი წიგნების გაგზავნა იყო. მაგალითად: „ლელოს“ ყველა რუსული და ქართული გამოცემა გამომიგზავნეთ. „რჩეულიც“ მჭირდება, ნარკვევების წიგნი, „ვაჟა-ფშაველა“... ირაკლისაც ვწერდი ამის შესახებ, მაგრამ პასუხი არ მიმიღია. იქნებ თქვენ რაიმე გააწყოთ ირაკლის საშუალებით“ (1959 წლის 11 მარტს ცოლ-შვილისადმი გამოგზავნილი წერილიდან).

თავისი წიგნების გაგზავნას ალ. ჭეიშვილი ესოდენი დაჟინებით უპირველეს ყოვლისა იმის გამო მოითხოვდა, რომ მისი ნაწარმოებების საფუძვლიან გადამუშავებას აპირებდა. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტი ენერგია მას „ლელოს“ გადასაკეთებლად დაუხარჯავს. მაგალითად, არგენტინაში მცხოვრები მისი ბიძაშვილისთვის - ალ. ჭეიშვილისთვის გაგზავნილ წერილში ყოველივე ზემოთქმულთან დაკავშირებით იგი წერდა: „განუწყვეტლივ ჩემ რომანზე ვმუშაობდი, „ლელოზე“ სულ მთლიანად გარდაეკენი და გადავამუშავე, ისე, რომ მეც ველარ ვცნობ. ამან წაიღო სულ ჩემი დრო, ენერგია და სახსრები. ჯერაც არ დამისრულებია ეს სამუშაო“.

მიუხედავად იმ წინააღმდეგობებისა, რომლებიც ალ. ჭეიშვილს უცხო ქვეყანაში დამკვიდრების გზაზე ელობებოდა წინ, იგი მაინც ახერხებდა შემოქმედებით ასპარეზზე გზის გაკვალვას და მისი ნაწარმოებები და მის მოღვაწეობასთან

დაკავშირებული მასალები დროდადრო იქაურ პრესაში იბეჭდებოდა და რადიოშიც გადაიცემოდა ხოლმე. მაგალითად, მეუღლისადმი გამოგზავნილ ერთ-ერთ დაუთარიღებელ წერილში მწერალი წერს: „ორი დღის წინ დიდ ევროპულ გაზეთში "Die Welt" გამოქვეყნდა ჩემი წერილი, თითქმის ნახევარი გვერდი „ფიქრები საფიშე ზოდის წინ," აქაურ კინემატოგრაფიაზე. ძალიან დიდი გამოძახილი ჰქონდა აქაურ ლიტერატურულ წრეებში. გაზეთის ამონაჭყერები გამოვუგზავნე ირაკლის, ისიდორესა და ვასილ პავლოვიჩსაც.“

ემიგრაციაში მყოფ მწერალს იქაურ გამომცემლობათა ხელმძღვანელებთან საკმაოდ აქტიური და წარმატებული მოლაპარაკებები ჰქონია გამართული თავისი წიგნების გამოცემის თაობაზე. თუმცა მწერალი იმავდროულად იმის გამოც ხშირად გამოთქვამდა ეჭვს, თავისი წიგნების „სოციალისტური შინაარსის“ გამო, იქაურ გამომცემლობებს მათი დაბეჭდვისაგანაც რომ შეეკავებინათ თავი. მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, იგი მაინც ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება დროულად რომ შეესრულებინა და წიგნები გამომცემლობებისათვის შეუფერხებლად წარედგინა. „შეიძლება გამომცემლობამ, - წერდა, მაგალითად, მწერალი ერთ-ერთ წერილში, - სულაც არ გამოსცეს ეს წიგნები, არ მიიღოს ისინი მათი სოციალისტური შინაარსის გამო, მაგრამ წარდგენით მაინც უნდა წარვადგინო და ამით ჩემი ვალი მოვიხადო. თუ მე წარვადგინე და იმათ უარი თქვეს გამოცემაზე, მე ვალდებული აღარა ვარ, აღებული ჰქონორარი უკან დავაბრუნო. მაგრამ ამ ფორმალური-იურიდიული მხარის შესრულება - წიგნების და თარგმანების წარდგენა აუცილებელია... აქ უპასუხისმგებლოდ ვერ მოვიქცევი და აქ გადაუხდელ ვალებს ვერ დავტოვებ. ეს საბჭოთა მწერლისათვის შეუფერხებელი საქციელი იქნება.“

ალ. ჭიჭვილის გაემიგრანტებასთან დაკავშირებით საქართველოში იმთავითვე გავრცელებული მთარული ხმების მიხედვით, გერმანიაში საბჭოთა უშიშროების მიერ სპეციალური დავალებით შეგზავნილი მწერლის საიდუმლო გეგმები იქაურმა სამსახურებმა მალევე გამოააშკარავეს.

სხვა ფაქტორებთან ერთად, პოლიტიკური თავშესაფრის მაძიებელი მწერლის გულწრფელობაში დასაეჭვებლად გერმანული სპეცსამსახურების თანამშრომლებს ამ კონკრეტულ შემთხვევაში საფუძველს ის ფაქტიც აძლევდათ, რომ ამ ნაბიჯს საბჭოთა ხელისუფლებასთან თუნდაც შინაგანად დაპირისპირებული პიროვნება კი არ დგამდა, არამედ სტალინური პრემიის ლაურეატი; ის მწერალი, რომლის შემოქმედების თითქმის ერთადერთი თემა საბჭოური სინამდვილის ტენდენციური განდიდება იყო.

მწერლის იქაური მეგობრის - ევგენია ციტერმანის ინფორმაციით, გერმანიის სპეცსამსახურების წარმომადგენლებში ალ. ჭეიშვილის მიმართ გაჩენილი სწორედ ზემოთ ხაზგასმული ეჭვის შედეგი იყო ის ფაქტი, რომ ემიგრაციაში ცხოვრების მთელი პერიოდის განმავლობაში მწერალს ოფიციალურად იქ ყოფნის „მხოლოდ ყოველი შესაბამისი ორი თვის უფლება ჰქონდა მიცემული და სხვა გარანტია არ გააჩნდა,“ რასაც „ნიუნბერგის ფედერალური საუწყებო სამსახური“ იმით ხსნიდა, რომ მათთვის საბჭოთა კავშირიდან "მისი გაქცევის მოტივი გაურკვეველი იყო."

გერმანიაში ალ. ჭეიშვილის არასტაბილურად ცხოვრებას ე. ციტერმანი იმ დევნა-მევიწროებითაც ხსნის, რასაც იგი ამ ქვეყანაში გადახვეწის მიუხედავად მაინც განიცდიდა საბჭოთა სპეცსამსახურების მხრიდან. მისი ინფორმაციით, ემიგრანტად ქცეული მწერალი "იძულებული იყო გარესამყაროს გამიჯვნოდა, რადგანაც მის მიერ კეთილი მიზნებით უარყოფილი სამშობლო, ანდა უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, პოლიტიკური სამშობლო თუ „უფროს ძმად“ წოდებული ქვეყანა ხან თხოვნით, ხანაც მუქარით არ ასვენებდა: თხოვნით - ოფიციალური გზებით, ხოლო მუქარით - მალულად. იგი იძულებული იყო, ხშირად გამოეცვალა საცხოვრებელი ადგილი, რათა დევნა თავიდან აეცილებინა, მზად იყო ეწერა მოთხოვნები და ეწარმოებინა მოლაპარაკებები, რადგან ფიქრობდა, რომ ამ გზით ააშორებდა დევნას თავის უდანაშაულო ოჯახის წევრებს. მოპირდაპირე მხარემ მისი ეს

მცდელობები უნდობლად მიიღო და ახალ-ახალი ექვებიც გაჩნდა.”

საკუთრივ საბჭოთა კავშირში კი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების ორგანიზებით, ემიგრაციაში დარჩენილი მწერლის მიმართ მკაცრი სადამსჯელო ღონისძიებანი იქნა გატარებული. ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა არ ჰქონდა იმას, ალ. ჭეიშვილმა ეს ნაბიჯი მართლაც საკუთარი ნებით გადადგა, თუ სპეცორგანოების დავალებით. ამგვარი სადამსჯელო ზომების გატარება ორივე შემთხვევაში იყო აუცილებელი: თუ მწერალმა მართლაც თავისი ნებით დატოვა საბჭოთა კავშირი, იმჟამინდელი ჩვენი რეალობიდან გამომდინარე, მისი ამგვარი ქმედების სათანადო რეაგირების გარეშე დატოვება, რასაკვირველია, ყოველად შეუძლებელი იქნებოდა; მაგრამ თუ იგი საბჭოთა ქვეყნის მესვეურთა მიერ ჩვენს საშიშ მტრად და იდეოლოგიურად მოწინააღმდეგე სახელმწიფოში თავად მათგან შეგზავნილ აგენტს წარმოადგენდა, ამგვარი რამის გაკეთება მით უფრო იყო აუცილებელი ამ ამბის შესანიღბად.

და მართლაც, ემიგრაციაში მწერლის დარჩენიდან თვენახევრის შემდეგ, 1959 წლის 7 იანვარს, საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის დადგენილებით ალ. ჭეიშვილი ერთხმად იქნა გარიცხული მწერალთა კავშირიდან (ქლმ, ალ. ჭეიშვილის პირადი ფონდი, №27106).

დასავლეთ გერმანიაში საცხოვრებლად დარჩენილმა მწერალმა ფაქტობრივად ხანგრძლივი დროით ერთ ადგილზე დამკვიდრება ვერ შეძლო, რის გამოც გამუდმებით დაეხეტებოდა ქალაქიდან ქალაქში. კერძოდ, სხვადასხვა დროს მას უცხოვრია გერმანიის ისეთ ქალაქებში, როგორებიცაა: ბონი, ფრანკფურტი, მიუნხენი, კიოლნი, ვისბადენი, ანსბახი, ჰამბურგი, ნიუნბერგი...

ცხოვრების ბოლო პერიოდი კი ალ. ჭეიშვილმა ქალაქებში: ესენსა და ალსფელდში გაატარა. მწერლის ვაჟის - რეზოს ინფორმაციით, აქ მას ახლო მეგობრული ურთიერთობა დაუმყარებია იქაურ რუსული ენის მასწავლებელთან, ზემოთ უკვე არაერთგზის მოხსენიებულ ევგენია ციტერმანთან,

რომელსაც რუსული ენის უფრო ღრმად და საფუძვლიანად შესწავლაში უწყედა დახმარებას. მათ მეგობრულ სიახლოვეს ის ფაქტიც უწყობდა ხელს, რომ ევგენია დაუოჯახებელი იყო და მარტო ცხოვრობდა.

სამწუხაროდ, ნაადრევი გარდაცვალების გამო, ალ. ჭეიშვილს თავისი დიდი შემოქმედებითი გეგმების განხორციელება არ დასცალდა. 1962 წლის 6 სექტემბერს ქალაქ ალსფელდში 59 წლის ასაკში გულის ინფარქტით გარდაცვლილი მწერალი მისმა იქაურმა მეგობარმა და ფაქტობრივად ერთადერთმა ჭირისუფალმა ევგენია ციტერმანმა იქვე მიაბარა მიწას, მისი ხელნაწერები კი საკუთარ არქივში შეინახა. ალ. ჭეიშვილის შვილის - რეზოს თქმით, მწერლის გარდაცვალებიდან თითქმის ერთი წლის გასვლის შემდეგ, 1963 წლის 1 აგვისტოს, ქალბატონ ევგენიას მათი ოჯახისთვის პირადად გამოუგზავნია მის მიერ დაწერილი ვრცელი (19-გვერდიანი) ნეკროლოგი, რომელშიც დაწვრილებითაა მოთხრობილი ალ. ჭეიშვილის მოღვაწეობის ამბავი.

მეგობარი მწერლის ტრაგიკული აღსასრულითა და პიროვნული ხვედრით გულნატკენი ქალბატონი ნეკროლოგის ბოლოს იმედს გამოთქვამდა, რომ "დასავლეთში ხელახლა შექმნილი თავისი ნაწარმოებების წყალობით ადამიანები ოდნავ მაინც ღმობიერი თვალით შეხედავდნენ ალ. ჭეიშვილის საქციელს და ეს ნაწარმოებები გაამართლებდნენ მას სამშობლოსა და იმ ადამიანების წინაშე, რომელთაც მან დაუამებელი ტკივილი მიაყენა."

სავარაუდოდ ამ ათიოდე წლის წინათ ევგენია ციტერმანი გარდაიცვალა და მისი პირადი არქივი, სადაც ალ. ჭეიშვილის მასალებიც უნდა ინახებოდეს, დღეისათვის გერმანიის ქალაქ აახენში მცხოვრები მისი ძმისშვილის - ლოტარ მოდელის ოჯახში ყოფილა დაცული. ბატონ რეზო ჭეიშვილის თქმით, ამის შესახებ ინფორმაცია მისთვის ამჯერად ევგენიას ძმისშვილს მიუწოდებია ტელეფონით.

გარდა ცოლ-შვილისადმი გამოგზავნილი წერილებისა, გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმში

არგენტინაში, ქალაქ ბუენოს-აირესში, მცხოვრები ალ. ჭეიშვილის ბიძაშვილის, ემიგრანტი ქართველი მწერლის - აკაკი პაპავას სიძისადმი - საშა (ალექსანდრე) ჭეიშვილისადმი გაგზავნილი სამი წერილიცაა (ორი სრულად და ერთი ფრაგმენტი) დაცული. ხსენებული წერილებისადმი ინტერესს პირველ ყოვლისა ის ფაქტი განსაზღვრავს, რომ განსხვავებით საქართველოში გამოგზავნილი ბარათებისაგან, რომლებშიც ავტორი ხაზგასმული სიფრთხილით ეკიდებოდა თავისი მოსაზრებების გამოთქმას, საკუთარი გულისნადების გამოხატვის დროს ამჯერად იგი გაცილებით მეტ თავისუფლებას იჩენდა ხოლმე.

როგორც ალ. ჭეიშვილის არქივის შესწავლამ ცხადყო, ემიგრაციაში მის ცხოვრებასთან და მოღვაწეობასთან დაკავშირებით ჩემ მიერ მოძიებული მასალები არასრულყოფილია და ისინი მხოლოდ ფრაგმენტულად წარმოაჩენენ იმ საქმიანობის ძირითად მომენტებს, რასაც სამშობლოდან გადახვეწილი მწერალი ეწეოდა გერმანიაში.

პირველი და უმთავრესი, რაც ამ საქმის მოსაგვარებლად უნდა გაკეთდეს მომავალში, ალ. ჭეიშვილის ემიგრანტულ ცხოვრებასთან დაკავშირებული საარქივო მასალების მოძიება და საქართველოში ჩამოტანაა. გარდა იმისა, რომ ხსენებულ არქივში დაცული მასალები უფრო ნათელ წარმოდგენას შეგვიქმნიან სამშობლოდან ალ. ჭეიშვილის გადახვეწის განმაპირობებელ რეალურ გარემოებებსა და მისი ცხოვრების გერმანულ პერიოდზე, მათი მეშვეობით უფრო ღრმად და ნაკლებშელამაზებულად წარმოჩინდება საბჭოთა ცენზურის შემოჭველი იდეოლოგიური დოგმებისაგან თუნდაც ნაწილობრივ თავდახსნილი მწერლის შემოქმედებითი სამყაროს იდეურ-მსოფლმხედველობრივი მხარეები.

საარქივო მასალები:

1. გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმი, ალექსანდრე ჭეიშვილის პირადი ფონდი: №27102, №27106.